

Семегин Т. С.,
Кременецький обласний гуманітарно-педагогічний інститут

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА: ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ І СЬОГОДЕННЯ

У статті розглянуто історичні передумови та чинники формування когнітивної лінгвістики як нової парадигми мовознавства.

Ключові слова: наукова парадигма, когнітивізм, когнітивна революція, когнітивна лінгвістика.

В статье рассмотрены исторические предпосылки и факторы формирования когнитивной лингвистики как новой парадигмы языкознания.

Ключевые слова: научная парадигма, когнитивизм, когнитивная революция, когнитивная лингвистика.

The article deals with the historical background and factors of formation of cognitive linguistics as a new linguistic paradigm.
Keywords: scientific paradigm, cognitivism, cognitive revolution, cognitive linguistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність. Сучасний етап розвитку лінгвістичної думки як в Україні, так і далеко за її межами характеризується домінуванням когнітивного підходу до трактування мовних явищ на всіх рівнях мовної системи: фонетичному [8], морфологічному [6], лексико-семантичному [1] та синтаксичному [9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Разом із тим у наукових студіях когнітивний вектор ще й досі не знайшов однозначного висвітлення як в аспекті оцінки, так і визначення сутності та природи даного феномена. По-перше, оцінка когнітивної лінгвістики варіюється від різко позитивної [12, с. 96-98] до негативної [3, с. 20]. По-друге, когнітивну лінгвістику розглядають не тільки як складову частину антропоцентричної парадигми [7, с. 14], але як і нову, самостійну парадигму (когнітивно-комунікативну [11, с. 202], когнітивно-дискурсивну [10, с. 16]) мовознавства.

Мета даної статті – проаналізувати особливості становлення когнітивної парадигми у мовознавстві та визначити подальші перспективи її розвитку. Завдання статті: 1) здійснити критичний аналіз досліджень присвячених розгляду когнітивної лінгвістики; 2) простежити історичні засади та чинники формування когнітивної лінгвістики.

Наукові результати. Загальний бурхливий розвиток когнітивізму, насамперед у США, після другої світової війни спричинив уведення таких метафоричних термінів як **"когнітивна революція"** і **"друга когнітивна революція"** [4, с. 69; 20, с. 1266]. Когнітивну лінгвістику при цьому розглядають як чи не найголовнішу галузь знань другого покоління когнітивних наук [20, с. 1266]. Самі ж когнітивні науки отримали атрибутивну характеристику парасолькові, оскільки об'єднують ряд дисциплін і сприяють створенню на їх основі міждисциплінарних, а також інтегрують зусилля учених різних спеціальностей із метою адекватнішого та повнішого представлення одного з найскладніших феноменів природи – людської свідомості та розуму [4, с. 58].

Зарубіжні дослідники виокремлюють дві хвилі у процесі формування когнітивної лінгвістики. Перший етап (друга половина 1980 і початок 1990) пов'язана з ключовими фігурами даного напрямку знання, із батьками-засновниками: Р. Ленекер, Л. Талмі, Дж. Лакофф, котрі заклали основу когнітивної лінгвістики. Цей часовий проміжок включає теж значну частину людей у Західній і Центральній Європі, котрі перейняли ідеями когнітивізму і вплинули на його подальше поширення. Другий етап (від середини 1990 і далі) об'єднує друге покоління лінгвістів і передбачає поширення когнітивізму на інші території, зокрема Азію і Південну Європу [14, с. 24; 15, с. 7].

Офіційною датою формування когнітивної лінгвістики є 1989 рік, коли Рене Дірвен організував симпозиум у м. Дуйсбург. Прийнято вважати, що саме протягом 1990-х років когнітивна лінгвістика змінює свій статус із революційного до офіційно визнаного [19, с. 592]. До цього часу становлення когнітивної лінгвістики зазнавало опору, адже вона не була тепло сприйнята більшістю американських науковців. Як зазначає Л. Джанда, спочатку роботи, що використовували базу когнітивної лінгвістики, зазвичай відхилялися американською асоціацією лінгвістів, пропозиції на отримання грантів були обмежені, а видавництва уникали книг із когнітивної тематики [18].

Задовільного тлумачення когнітивної лінгвістики не існує ще й сьогодні. Під когнітивною лінгвістикою розуміють не чітко визначену простору територію, конгломерат активних центрів мовознавчих досліджень, що тісно пов'язані спільною метою, але які не об'єднані під загальним правилом чітко визначеної теорії [14, с. 2]. Саме тому Д. Герарте порівнює когнітивну лінгвістику з архіпелагом, а її розділи – з островами [14, с. 2].

Завдання когнітивної лінгвістики вбачаються у поясненні "постійних кореляцій і зв'язків між мовою, мовними продуктами, з одного боку, і структурами знань, операціями мислення та свідомості, з іншого" [10, с. 16].

Не мало протиріч викликав і сам термін "когнітивний". В окремих працях таке позначення визнається невдалим, оскільки "не існує не когнітивної лінгвістики" [3, с. 20]. Однак у більшості робіт [5; 16, с. 49] номінація "когнітивний" вважається виправданою, бо когнітивна лінгвістика активно шукає відповідності між думкою, власним досвідом і лінгвістичною структурою, а також намагається з'ясувати дійсний зміст людської свідомості.

Ще одним чинником виникнення когнітивного напрямку стала методологічна криза мовознавства і необхідність пошуку нових підходів, методів до розгляду явищ мови. На думку М. М. Болдирева, когнітивна лінгвістика власне і здобула свою самостійність розробкою цілої серії методів і прийомів аналізу. Серед яких дослідник виокремлює концептуальний аналіз, аналіз фреймової і прототипічної семантики, когнітивного і концептуального моделювання, особливої значущості при цьому надаючи концептуально-таксономічному і когнітивно-матричному аналізу [2].

Серед перспективних шляхів розвитку когнітивної лінгвістики видається її інтеграція із корпусною лінгвістикою або, як зазначає Ч. Філлмор [13], об'єднання зусиль корпусного лінгвіста, який вивчає факти, і лінгвіста,

який сидить у кріслі та розмірковує. “Корпусна лінгвістика і когнітивна не тільки є суміжними, але і взаємодоповнюючими. Вони мають різний статус і підходять до мови з протилежних перспектив, але ці відмінності не є суперечливими. Навпаки, корпусна і когнітивна лінгвістика збагачують один одного і створюють всеохоплюючу й ґрунтовну модель” [17, с. 17]. Корпусна лінгвістика часто обмежується кількісним аналізом, описовою метою, їй не вдається узагальнити на стільки, щоб додати пояснювальний вимір. Тому когнітивна лінгвістика повинна виконувати функції теоретичної бази, методології, а корпусна – забезпечити дослідження фактичним матеріалом [17, с. 23].

Висновки та перспективи подальших розвідок. Отже, до основних чинників та історичних передумов, що сприяли розвитку та виокремленню когнітивної лінгвістики, відносимо: загальні (загальний бурхливий розвиток когнітивізму, міждисциплінарний характер досліджень) та лінгвістичні (методологічна криза мовознавства). Перспективи розвитку даного напрямку знання убачаються в інтеграції когнітивної і корпусної лінгвістики, що дозволить максимально об’єктивізувати результати досліджень.

Література:

1. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови : когнітивний і гендерний аспекти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / О. Л. Бессонова. – К., 2003. – 28 с.
2. Болдырев Н. Н. Методологические проблемы когнитивных исследований в лингвистике / Николай Николаевич Болдырев // Филология и культура: мат-лы VII Междунар. науч. конф. 14-16 окт. 2009 г. – Тамбов: Издательский дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2009. – С. 35-41.
3. Касевич В. Б. О когнитивной лингвистике / В. Б. Касевич // Общее языкознание и теория грамматики. М-лы чтений, посвященных 90-летию со дня рождения С. Д. Кацнельсона. – СПб. : Наука, 1998. – С. 14-21.
4. Краткий словарь когнитивных терминов / [ред.-сост. Елена Самойловна Кубрякова]. – М. : МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. – 245 с.
5. Кубрякова Е. С. О когнитивной лингвистике и семантике термина “когнитивный” / Е. С. Кубрякова // Вестник ВГУ. Серия “Лингвистика и межкультурная коммуникация”. – 2001. – № 1. – С. 4-10.
6. Кубрякова Е. С. Язык и знание : На пути получения знаний о языке : Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. – (Язык. Семиотика. Культура).
7. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика : [учеб. пособ.] / Валентина Авраамовна Маслова. – М. : ТетраСистемс, 2008. – 272 с.
8. Поляева Ю. С. Когнитивна фонетика : постановка проблеми / Ю. С. Поляева // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія : Філологія. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2005. – Т. 8. – № 2. – С. 111-115.
9. Попова З. Д. Сложное предложение и синтаксическая концептуализация / З. Д. Попова // Международный конгресс по когнитивной лингвистике : Сб. мат-лов. – Тамбов : Изд. дом ТГУ им. Г. Р. Державина, 2008. – С. 499-502.
10. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
11. Шевченко И. С. Становление когнитивно-коммуникативной парадигмы в лингвистике / И. С. Шевченко // Вісник Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна. – 2004. – № 635. – С. 202-205.
12. Fauconnier J. Methods and generalizations / J. Fauconnier // Cognitive linguistics : foundation, scope, methodology. – Berlin, New-York : Mouton de Gruyter, 1999. – P. 95-128. – (Cognitive linguistics research ; 15).
13. Fillmore C. J. “Corpus linguistics” vs “Computer-aided armchair linguistics” / C. J. Fillmore // Directions in corpus linguistics. – Berlin, New York : Mouton de Gruyter, 1992. – P. 35-60.
14. Geeraerts D. Introduction. A rough guide to cognitive linguistics / D. Geeraerts // Cognitive linguistics : basic readings. – Berlin, New-York : Mouton de Gruyter, 2006. – P. 1-28. – (Cognitive linguistics research ; 34).
15. Geeraerts D. Introducing cognitive linguistics / D. Geeraerts, H. Cuyckens // The Oxford handbook of cognitive linguistics. – Oxford, New York : Oxford University Press, 2007. – P. 3-21.
16. Gibbs R. W. What’s cognitive about cognitive linguistics / R. W. Gibbs // Cognitive linguistics in the redwoods : the expansion of the new paradigm in linguistics. – Berlin, New-York : Mouton de Gruyter, 1995. – P. 27-116. – (Cognitive linguistics research ; 6).
17. Gilquin G. Corpus, cognition and causative constructions / Gaeltanelle Gilquin. – Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins, 2010. – 326 p. – (Studies in Corpus Linguistics ; V. 39).
18. Janda A. L. Cognitive Linguistics in the Year 2010 / Laura A. Janda // International Journal of Cognitive Linguistics. – N. Y. : Nova Science Publishers, 2010. – V. 1. – №1. – P. 1-30.
19. Nerlich B. Cognitive linguistics and the history of linguistics / B. Nerlich, D. Clarke // The Oxford handbook of cognitive linguistics. – Oxford, New York : Oxford University Press, 2007. – P. 589-607.
20. Sihna C. Cognitive linguistics, psychology, and cognitive science / C. Sihna // The Oxford handbook of cognitive linguistics. – Oxford, New York : Oxford University Press, 2007. – P. 1266-1294.